

УДК 39(4Укр-4Дні) 1981-2011

В. М. Бекетова

*Дніпропетровський національний історичний музей
імені Д. І. Яворницького*

**КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ
СВІТЛАНИ ВІКТОРІВНИ АБРОСИМОВОЇ**

Подано аналіз краєзнавчих досліджень провідного наукового співробітника Дніпропетровського історичного музею С. В. Абросимової за 1981–2011 рр.

Ключові слова: краєзнавчі дослідження, С. В. Абросимова, музей.

Представлен анализ краеведческих исследований ведущего научного сотрудника Днепропетровского исторического музея С. В. Абросимовой за 1981–2011 гг.

Ключевые слова: краеведческие исследования, С. В. Абросимова, музей.

The analysis of local history research leading researcher Dnipropetrovsk Historical Museum S. V. Abrosymova for 1981–2011 years.

Key words: ethnographic research, S. V. Abrosymova, museum.

Протягом 34 років у Дніпропетровському національному історичному музеї (далі скорочено – ДНІМ) працювала науковим співробітником Світлана Вікторівна Абросимова (1953–2011), заслужений працівник культури України, кандидат історичних наук. У 1977 р. вона прийшла до музею і працювала на різних посадах, із 1978 по 2011 р. була зберігачем книжково-архівного фонду музею (старшим науковим співробітником, завідувачкою архівного сектора, провідним науковим співробітником). Минуло півтора року як вона пішла із життя, і її ухід особливо відчуває науковий колектив музею, а також краєзнавча спільнота Дніпропетровської області і, як на наш погляд, Україна в цілому. Вона мала багато наукових планів, розпочала цікаві перспективні дослідження документального і книжкового фондів історичного музею для введення в науковий обіг цінних джерел з історії і культури краю, які на сьогодні призупинені. Завданням колективу музею є на найближчу перспективу узагальнити і проаналізувати проведені С. В. Абросимовою дослідження, відновити і продовжити розпочате наукове вивчення багатої документально-книжкової колекції ДНІМ.

Слід зазначити, що історія краєзнавства в нашому краї була предметом дослідження багатьох істориків і краєзнавців як в оглядовому, узагальненому плані, так і в конкретному персоналогічному аспекті. Ім'я С. В. Абросимової згадувалось у різних публікаціях із вивчення життя й діяльності академіка Д. І. Яворницького: цій праці вона присвятила майже 30 років свого свідомого життя [34; 36; 41]. І як нам здається, аналіз краєзнавчої наукової діяльності С. В. Абросимової дозволить пролити світло на дослідження певних важливих сторінок краєзнавчого руху в нашому краї і в Україні в цілому, окреслити проблематику краєзнавчих досліджень історичного музею і проведених С. В. Абросимовою зокрема.

У свій час, 2003 р., до 50-річчя від дня народження С. В. Абросимової, за її участю була підготовлена брошура з коротким біографічним нарисом і списком наукових та науково-популярних публікацій 1980–2002 рр., тиражована у видавництві Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки [39]. Окремі аспекти наукової діяльності дослідниці були висвітлені в статтях [34; 35] і посмертних некрологах [42]. Головними джерелами даного дослідження наукової спадщини С. В. Абросимової щодо її краєзнавчої проблематики і діяльності на ниві краєзнавства є матеріали наукових конференцій, статті й окремі видання дослідниці, які вийшли друком протягом 1981–2012 рр., а також рукописи її деяких статей, різні робочі матеріали, звіти музею, що зберігаються в науково-діловому архіві (за 1981–1991 рр.) та серед поточних справ наукової частини музею (за 1992–2010 рр.).

Аналіз джерел, літератури та публікацій С. В. Абросимової дозволяє окреслити широкий спектр її наукових інтересів, простежити внесок дослідниці в розвиток краєзнавства в Україні, визначити конкретні теми з історії і культури краю, які вона вивчала. Слід одразу зазначити, що дослідження, якими займалась Абросимова, завжди базувалися на широкому та різноманітному колі джерел і відрізнялися високопрофесійним, всебічним аналізом. Джерелознавчі аспекти її наукових праць заслуговують на особливу увагу, будучи своєрідною фішкою С. В. Абросимової як дослідниці-музеєзнавця, архівознавця. І це не випадково, адже її науковим керівником був видатний історик, учений-джерелознавець – професор Микола Павлович Ковальський, який створив джерелознавчу школу на базі історичного факультету Дніпропетровського національного університету. Саме він зорієнтував С. В. Абросимову в напрямі вивчення інформаційних можливостей такого унікального дже-

рела з історії міст України XVI ст., якою є Литовська метрика [4]. Разом зі своїм учителем С. В. Абросимова в 1980 р. розпочала вивчення стародруків із колекції ДНІМ.

Багато уваги С. В. Абросимова приділяла теоретико-методологічним аспектам краєзнавства, історії краєзнавчого руху в Україні й краї. Ряд її статей розкривають питання з історії розробки джерельної бази історичного краєзнавства на Катеринославщині (XIX – початок XX ст.) [3; 6], присвячені аналізу фондового зібрання Дніпропетровського історичного музею як джерельної бази історичного краєзнавства [20; 25], висвітлюють основні напрями краєзнавчих досліджень на Катеринославщині на початку XX ст. [17], роль Д. Яворницького в розвитку краєзнавства як у краї, так і в цілому в Україні [2; 15; 18], внесок Якова Новицького в краєзнавчі дослідження [21].

Значна частина публікацій С. В. Абросимової присвячена діяльності Катеринославської вченої архівної комісії [30], місцевого історичного товариства [28], товариства «Просвіта» та його діячів [23; 26; 27], Обласного музею ім. О. М. Поля. С. В. Абросимова разом з О. І. Журбою упорядкували бібліографічний довідник публікацій, які були надруковані в Літописі Катеринославської вченої архівної комісії за 1904–1915 рр. [40]. Оскільки власне книжки Літопису є бібліографічним раритетом, то упорядкований розпис за роками його публікацій є великою підмогою для краєзнавців, дослідників різних сторінок з історії Катеринославщини.

Працюючи над введенням до наукового обігу епістолярної спадщини Д. І. Яворницького, дослідниця виявила й оприлюднила біографічні відомості майже 1500 кореспондентів, які листувалися з ученим, більшість з яких – це місцеві мешканці, представники влади та місцевого самоврядування, священники, місцеві дворяни, діячі науки, освіти, охорони здоров'я, культури, літератури та пересічні громадяни з міст і сіл краю. Біографічні ітєнерарії на кореспондентів, розміщені нею і колективом авторів-упорядників збірників епістолярій Д. Яворницького у 5 випусках, часто являли собою перші відомості про того чи іншого діяча Катеринославщини й різних регіонів України. Ці її персональні дослідження дали можливість наситити конкретними постатями місцеву історію, олюднити й наблизити її до нас – нащадків тих, хто зробив свій певний внесок в її розвиток [37].

Предметом дослідження С. В. Абросимової були картографічні матеріали з фондового зібрання музею. Перш за все нею був упоряд-

кований каталог мап і креслень із фондів музею (265 одиниць), на жаль, не надрукований, а існуючий в рукописному варіанті. Зроблена дослідницею характеристика картографічної колекції музею дає уявлення про джерела з географії та природи краю, історії землеволодіння, земельного спадкоємництва, економічних стосунків, місцевої антропоніміки, генеалогії XVIII–XX ст. [13]. Заслуговує на увагу аналіз найцінніших картографічних джерел з колекції музею – спеціальних геометричних планів кінця XVIII – початку XIX ст. [14], які видавалися власникам на володіння землею під час Генерального межування в Новомосковському, Верхньодніпровському та Катеринославському повітах Катеринославської губернії. Ці джерела дають можливість реконструювати певні родинні відносини та характер землеволодіння Герсеванових, Тарловських, Полів та ін.

Повсякденна історія краю, яка значною мірою відбита в епістолярних джерелах, що зберігаються в ДНІМ, теж знайшла висвітлення в дослідженнях С. В. Абросимової. Вводячи до наукового обігу ці змістовні й цікаві джерела з музейної збірки, дослідниця дуже уважно і ретельно аналізувала інформацію, критично підходила до свідчень, які містяться в листуванні мешканців краю різних часів, про що свідчать розгалужені коментарі до надрукованих листів. Крім епістолярій Д. І. Яворницького, нею видані листи місцевих дворянських родин Синельникових [7], Алексеєвих [8; 10], Нечаєвих [19; 38].

У працях дослідниці відбиті найрізноманітніші сюжети з історії краю. Це, зокрема, аналіз джерел з історії німецької колонізації Новоросії [16] та Другої світової війни [32], матеріали до історії дворянських садіб на Катеринославщині [22] та ведення економіки у дворянських володіннях краю (Бутовичівська економія Савицьких) [33], генеалогія дворянських родів, розвиток освіти (Катеринославська чоловіча класична гімназія) [9] та ін.

С. В. Абросимова у своїх публікаціях вводила до наукового обігу джерела та інформацію з історії не тільки Катеринославщини, а й Полтавщини [31], Волині [1], Вінничини [29], Харківщини, Одещини, Херсонщини, Криму та інших регіонів України [37]. Значні відомості з історії міст України XVI ст. були знайдені нею в Литовській метриці [4; 5; 11; 12], різні персоналогічні матеріали – в епістолярній спадщині Д. І. Яворницького, а також в інших документах фондового зібрання ДНІМ. Дослідниця брала участь у наукових конференціях у різних регіонах України, і, як правило, подана нею інформація щодо історії тієї чи іншої місцевості була завжди новою

і цікавою для місцевих краєзнавців, дослідників старовини. Досить часто вона відкривала для місцевих істориків нові імена або додавала цікаві факти до біографій різних місцевих діячів.

Таким чином, навіть такий короткий огляд праць С. В. Абросимової з краєзнавчої проблематики дозволяє констатувати, що дослідниця зробила вагомий внесок як у розробку теоретико-методологічних питань краєзнавства, так і в дослідження конкретних сюжетів із місцевої історії не тільки Дніпропетровської області, а й інших регіонів України. Особливо вагоме надбання становлять введені нею до наукового обігу цінні джерела краєзнавчого характеру з музейної збірки.

Бібліографічні посилання

1. **Абросимова С. В.** Громадсько-культурне життя Волині першої третини ХХ ст. в епістолярній спадщині Д. І. Яворницького / С. В. Абросимова // Матеріали Шостої всеукраїнської наукової конференції з історичного краєзнавства. – Луцьк, 1993.
2. **Абросимова С. В.** Д. Яворницький і розвиток краєзнавства в Україні / С. В. Абросимова // Матеріали Першої міжрегіональної історико-краєзнавчої конференції. – Д., 1998. – С. 16–22.
3. **Абросимова С. В.** Джерелознавчий аспект історико-краєзнавчих досліджень / С. В. Абросимова // Історія України: Маловідомі імена, події, факти. – К., 1999. – Вип. 8. – С. 255–259.
4. **Абросимова С. В.** Документи Литовської метрики як джерело з історії міст України першої половини ХVІ століття (рос. мовою) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02; 07.00.09 / Абросимова С. В. – Д., 1988.
5. **Абросимова С. В.** Документы ЛМ как источник по истории городов Украины первой половины ХVІ в. / С. В. Абросимова // Литовская метрика : тез. докл. межресп. науч. конф., апр. 1988 г. – Вильнюс, 1988. – С. 18–20.
6. **Абросимова С. В.** З історії розробки джерельної бази історичного краєзнавства на Катеринославщині (ХІХ – поч. ХХ ст.) / С. В. Абросимова // Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки : наук. щорічник. – Д. : НГУ, 2005. – Вип. 2. – С. 145–158.
7. **Абросимова С. В.** Из эпистолярного наследия Синельниковых / С. В. Абросимова // Письма потомков Ивана Максимовича Синельникова – первого губернатора Екатеринослава. – Одесса, 2003. – Вип. 4. – С. 4–9.
8. **Абросимова С. В.** «Как говорят...»: из повседневной жизни екатеринославского дворянства ХІХ в. (по материалам эпистолярной коллекции музея) / С. В. Абросимова // Скарби музеїв : матеріали обл. наук. конф. до Міжнар. дня музеїв 2003 р. – Д., 2005. – С. 21–34.

9. **Абросимова С. В.** Катеринославська класична гімназія: учні першого десятиріччя / С. В. Абросимова // Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки. – Д., 2006. – Вип. 3. – С. 134–146.
10. **Абросимова С. В.** Катеринославські дворяни Алексеєви (за документами родинного архіву) / С. В. Абросимова // Південна Україна XVIII–XIX століття. – Запоріжжя, 2003. – Вип. 7. – С. 126–140.
11. **Абросимова С. В.** Книги записей Литовской метрики как источник по истории городов Украины первой половины XVI в. (до Люблинской унии 1569 г.) / С. В. Абросимова // Исследования по истории Литовской метрики : сб. науч. тр. – М., 1989. – С. 196–214.
12. **Абросимова С. В.** Книги переписей Литовской метрики середины XVI века как источник по истории городов Украины / С. В. Абросимова // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. Актуальные проблемы источниковедения и специальных исторических дисциплин. – Д., 1985. – С. 123–128.
13. **Абросимова С. В.** Колекція картографічних матеріалів у фондах Дніпропетровського історичного музею (історія формування та склад колекції) / С. В. Абросимова // Вивчення і збереження картографічної спадщини у музеях України : матеріали Всеукр. наук. конф. – Біла Церква, 2010. – С. 15–19.
14. **Абросимова С. В.** Колекція спеціальних геометричних планів кінця XVIII – XIX ст. в зібранні Дніпропетровського історичного музею / С. В. Абросимова // Південна Україна XVIII–XIX століття. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6. – С. 52–67.
15. **Абросимова С. В.** Краєзнавці з кола Д. Яворницького / С. В. Абросимова // Гуманітарний журн. ДНГУ. – Д., 2002. – С. 58–61.
16. **Абросимова С. В.** Німці Подніпров'я і відродження їх суспільно-культурної діяльності в рукописному зібранні Дніпропетровського історичного музею / С. В. Абросимова // Междунар. науч.-практ. конф. «Германия и Украина – экономическое и интеллектуальное сотрудничество (XIX–XX ст.)». – Д., 1997.
17. **Абросимова С. В.** Основні напрямки краєзнавчих досліджень на Катеринославщині на поч. XX ст. / С. В. Абросимова // VIII Всеукр. наук. конф. «Історичне краєзнавство і культура». – Х., 1997.
18. **Абросимова С. В.** Перший історик краю / С. В. Абросимова // Собор. – 1991. – 17 серп. – С. 4.
19. **Абросимова С. В.** Повседневная жизнь Екатеринослава в семейной переписке Нечаевых 1810-х – 1820-х гг. / С. В. Абросимова // Музей і місто. – Д., 2003. – С. 4–9.
20. **Абросимова С. В.** Фонди Дніпропетровського історичного музею як джерельна база історичного краєзнавства / С. В. Абросимова // Завдання краєзнавства у дослідженні та популяризації пам'яток історії і культури. – К., 1991. – С. 147–155.

21. **Абросимова С. В.** Я. Новицький у колі катеринославських гуманітарі-їв / С. В. Абросимова // Матеріали Перших новицьких читань. – Запоріжжя, 2002. – С. 95–98.
22. **Абросимова С. В.** Имение «Котовка» и его владельцы Алексеевы / С. В. Абросимова, В. В. Буряк // Мир усадебной культуры. III–V Крым. междунар. чтения : сб. докл. – Симферополь, 2005. – С. 3–11.
23. **Абросимова С. В.** Просвітянин Іван Труба / С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко // Собор. – 1991. – 16 берез. – С. 12.
24. **Абросимова С. В.** Сторінки із життя катеринославського письменника Трохима Романченка (1880–1930) / С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко // Вільна думка. – 1992. – № 10 (11). – С. 12–13.
25. **Абросимова С. В.** Діяльність Дніпропетровського історичного музею по створенню джерельної бази історичного краєзнавства / С. В. Абросимова, Г. А. Голубицька // 4-та Республ. наук. конф. з історичного краєзнавства : тези доп. і повід. – К., 1989. – С. 570–571.
26. **Абросимова С. В.** Діяльність Катеринославської «Просвіти» (1905–1916) та завдання вивчення її історії / С. В. Абросимова, О. І. Журба // Проблеми історії національно-визвольного руху на Україні в період феодалізму та капіталізму : матеріали Республ. наук.-практ. конф., 8–10 січ. 1991 р. – К. ; Запоріжжя, 1991. – С. 3–4.
27. **Абросимова С. В.** 3 історії суспільного життя Катеринослава на початку ХХ ст. / С. В. Абросимова, О. І. Журба // Дослідження з історії Придніпров'я: соціальні відносини та суспільна думка. – Д., 1991. – С. 63–67.
28. **Абросимова С. В.** Хранителі історичної пам'яті: Катеринославське історичне товариство на початку ХХ століття / С. В. Абросимова, О. І. Журба // Борисфен. – 1991. – № 2. – С. 11.
29. **Абросимова С. В.** Вінниця в документах Литовської метрики першої половини ХVІ ст. / С. В. Абросимова, В. М. Заруба // Тези доп. 7-ї Вінниц. обл. краєзн. конф. – Вінниця, 1989. – С. 20–21.
30. **Абросимова С. В.** Из истории Екатеринославской Ученой архивной комиссии (1903–1916) / С. В. Абросимова, Н. П. Ковальский // Археогр. ежегодник за 1988 г. – М., 1989. – С. 52–57.
31. **Абросимова С. В.** Документи з особового архіву полтавського бургомістра Павла Руденка в зібранні Дніпропетровського історичного музею / С. В. Абросимова, Ю. А. Мицик // Дніпропетр. іст.-археогр. зб. – Д., 2001. – С. 599–630.
32. **Абросимова С. В.** Матеріали відділу рукописів Дніпропетровського історичного музею як джерело з історії другої світової війни / С. В. Абросимова, Ю. А. Мицик, І. Ю. Тарасенко // Гуманітарний журн. НГУ. – 2012. – № 2–3. – С. 120–122.
33. **Абросимова С. В.** Бутовичівська економія Савицьких / С. В. Абросимова, Н. В. Сурева // Гуманіт. журн. – Д., 2004. – № 1–2. – С. 132–135.

34. **Бекетова В. М.** Внесок Дніпропетровського історичного музею у вивчення життя та наукової спадщини Д. І. Яворницького в 1980–2000 рр. / В. М. Бекетова // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Розвідки з теорії та методології досліджень / редкол.: А. Г. Боллебух (відп. ред.) та ін. – Д., 2008. – С. 248–256.
35. **Бекетова В. М.** «Дніпропетровська козащина» (історія козацтва в працях дніпропетровських істориків останнього десятиліття) / В. М. Бекетова, О. І. Журба // Січесл. альм. : зб. наук. пр. з історії українського козацтва / голов. ред. Г. К. Швидько. – Д., 2005. – Вип. 1. – С. 8–20.
36. [Рецензія] / М. Ф. Дмитрієнко // УІЖ. – 2005. – № 4. – С. 210–213. – Рец. на кн.: Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Д., 1999. – Вип. 2: Листи діячів культури до Д. І. Яворницького.
37. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 1: Листи вчених до Д. І. Яворницького / упоряд. С. В. Абросимова та ін. – Д., 1997; Вип. 2: Листи діячів культури до Д. І. Яворницького. – Д., 1999; Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького. – Д., 2005; Вип. 4: Листи Д. І. Яворницького до діячів науки і культури. – Д., 2005; Вип. 5: Листи рідних, друзів і знайомих до Д. І. Яворницького. – Д., 2010.
38. Епістолярна спадщина Нечаєвих в історичному контексті // Епістолярна спадщина родини Нечаєвих (кінець XVIII – перша половина XX століття) / упоряд. С. Абросимова, І. Анцишкін, Н. Сурева та ін. – Запоріжжя, 2003. – С. 8–20.
39. За професією – історик, за покликанням – учений : біобібліографія до 50-річчя від дня народження С. В. Абросимової, провідного наукового співробітника Дніпропетровського історичного музею, кандидата історичних наук / редкол.: Н. І. Капустіна, В. М. Бекетова та ін. – Д., 2003.
40. «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии» (1904–1915) : бібліогр. довід. / уклад.: С. В. Абросимова, О. І. Журба, М. В. Кравець. – К., 1991. – 43 с.
41. Листи до Дмитра Яворницького / Т. Ф. Литвинова // КС. – 1999. – № 3. – С. 172–175. – Рец. на кн.: Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Д., 1997. – Вип. 1: Листи вчених до Д. І. Яворницького. – 888 с.
42. У вінок пам'яті Світлани Абросимової // Музейний простір. – 2011. – № 1. – С. 48.

Надійшла до редколегії 17.11.2012 р.